

білоколінна і зеленолиста!; *Мама мої чисті в мелодіях кропу*, / *В мелодіях гички зеленоросої*, / *Призьба тече у вогненну шопу* / *З-під вашого пензля з сипучого прося*. (І. Драч). Таким чином, неолексеми на позначення кольорів є невід'ємним елементом мовно-поетичної картини світу не лише В. Барки, а й інших українських поетів.

Наявність значної кількості оказіональних кольороназв у поетичному словнику Василя Барки свідчить про активну і плідну увагу поета до пошуків нових виражальних засобів. Подальше комплексне вивчення специфіки індивідуально-авторських новотворів у всіх аспектах є одним із перспективних напрямів дослідження неологічної лексики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дятчук В. В. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови / В. В. Дятчук, Л. О. Пустовіт. – К. : Наукова думка, 1983. – 154 с.
2. Єрмоленко С. Я. Культура української мови : довідник / С. Я. Єрмоленко, Н. Я. Дзюбишина-Мельник, К. В. Ленець ; за ред. В. М. Русанівського. – К. : Либідь, 1990. – 304 с.
3. Жайворонек В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. К.: Довіра, 2006. – 703 с.
4. Жулинський М. Г. Василь Барка – культуролог і літописець долі українського народу / М. Г. Жулинський // Народна творчість та етнографія. – 2003. – № 4. – С. 56–66.
5. Матеріали та методичні рекомендації до спецкурсів з ідіостилістики / [упоряд.: Л. В. Шулінова]. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2001. – 45 с.
6. Настольная книга священнослужителя : в 8 т. / [при наместнике Владимире (Мороз)] – К. : Свято-Успенская Почаевская Лавра, 2003. – Т. IV. – 2003. – 824 с.
7. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наукова думка, 1973–1982.
8. Франко І. Літературно-критичні праці (1897–1899) / І. Франко // Франко І. Збір. творів : у 50-ти т. – К. : Наукова думка, 1976. – Т. 31. – 1976. – 596 с.

The thesis deals with analysis of semantics features of occasional words of the color designation in the fiction literature language of Vasil Barky. The thematic group of color, certain the dominant lexical-semantic groups of colour and its numeral and quality staff established.

Keywords: color designation, lexical-semantic group, innovation, neolekseme, colorative, seme.

Г. М. Вокальчук

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКОЇ ЛЕКСИЧНОЇ НОМІНАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ КІНЦЯ ХХ СТОЛІТТЯ

Аналізуються загальні тенденції індивідуально-авторської лексичної номінації в українській поезії 90-х років ХХ ст. Виявлені основні структурно-семантичні особливості авторських інновацій.

Ключові слова: авторський лексичний новотвір, індивідуально-авторська лексична номінація, неологія, оказіональний новотвір, українська поезія ХХ ст.

Посткомуністичний період, пов'язаний насамперед із добою суверенності України, а також іншими кардинальними змінами в житті суспільства – гострою економічною кризою, міжнаціональними конфліктами, ламанням старих суспільних стереотипів, зміною моральних і культурних пріоритетів, відродженням інтересу до релігійних цінностей, зростанням зацікавленості мас-медійними програмами, загальною соціально-політичною напругою і нестабільністю та ін., – припадає на 1990 – 1999 роки. Зазначені екстралінгвальні чинники, без сумніву, впливали на лексичну систему мови, закономірно зумовлюючи зміну її словникового складу, що призводило до поповнення його новотворами, які віддзеркалювали найактуальніші для соціуму реалії довкілля. Авторськими лексичними новотворами (далі – АЛН) активно поповнювалась у цю пору й мова поезії.

Упродовж 90-х років літературний процес у галузі поетичної творчості репрезентують визнані автори й молоде покоління – Л. Костенко, І. Драч, Д. Павличко, О. Забужко, І. Римарук, К. Москалець, Р. Кухарук, В. Недоступ, В. Неборак, О. Ірванець, А. Криловець, С. Українець та інші.

В індивідуально-авторській лексичній номінації (далі – ІАН) аналізованого періоду спостерігаються такі тенденції:

1) переважна більшість АЛН створюється за моделями, вже апробованими в попередні періоди; так, поетичний лексикон 90-х років активно поповнюється АЛН, створеними за аналогією:

- до традиційних для народнопоетичного словника слів-образів: *журба – снівба, сварба* (С. Ткаченко); *сльоза – солодич-сльоза* (І. Калинець) та ін.;

- до узуальних складних за структурою номінацій із нумеративним компонентом-інтенсифікатором: *трипостасний* (Р. Садловський), *триклектно* (С. Либонь), *стоверстя* (Л. Мельник), *стозвуко* (П. Осадчук), *стозоряний* (Ю. Бедрик), *бір-стоголов* (С. Ткаченко), *тисячосвічний* (О. Забужко) та ін.;

- до узуальних назв недорослих осіб, напр.: *дивеня, дрімоня, спаня* (І. Калинець), *сатаня* (В. Неборак), *письменя* (І. Римарук), *міліцієня* (В. Недоступ), *рукавцята* (О. Степаненко), *деревча* (В. Пахаренко) та ін.;

- до загальноновживаних виразів: *А ми з тобою – / нерозлийкава* (Р. Скиба), пор. із розмовним „присудковим словом” *нерозлийвода* [СУМ, т. 5, с. 378]; *життя-і-смерть* (К. Москалець);

2) для створення АЛН поети продовжують використовувати традиційні для мови фольклору способи, унаслідок чого з'являються АЛН із максимально увиразненою семантикою: а) редуплікацію: *приходить-віднаходить* (Л. Талалай), *Прокрустенко-Прокрустич* (М. Стрельбицький), *в'язь-незав'язь* (В. Слинко) та ін.; б) зрощення: *перепливиморе, переплачгоре, перескач гори* (М. Луговик), *перекотигорох* (С. Українець);

3) активізується використання окремих словотвірних афіксів та афіксоїдів (українських і запозичених з інших мов) у процесі творення АЛН різних частиномовних класів, напр.: а) **нів-** – *нівбіль, піввино, нівжінка, нівпечаль, нівдуша, нівпричал, нівсалом* (Л. Мельник), *нівподих* (В. Стус, Л. Мельник), *нівокий* (О. Яровий); б) **напів-** – *напівжиття, напівімпреза* (Т. Крижанівська), *напівкізочка* (С. Либонь), *напіврозмити, напівспокута* (Л. Мельник) та ін.; в) **поза-** – *позалидина, позачася* (С. Українець), *позапростір* (В. Стус, Л. Мельник), *позатойбічний* (І. Римарук); г) **анти-** – *антиапокаліпсис* (Т. Девдюк), *антидядько, антисуд* (О. Смик), *антипопит* (І. Лучук) та ін.;

4) продовжуються пошуки нових виражальних можливостей українського дієприкметника: *проскиглений* (М. Бриних), *обезвчаний* (І. Калинець), *обезбавлений* (В. Недоступ), *саморозтятий, ретро-запалений* (О. Смик), *запаперений* (М. Шевченко), *збронзовілий* (Г. Світлична), *засентименталений* (С. Либонь) та ін.;

5) продовжуються експерименти з творенням оказіональних форм вищого й найвищого ступенів порівняння прикметників, напр.: *рабіиший* (В. Гончаренко), *найжиттєствердніиший* (Л. Мельник), *найцареносніиший* (С. Процюк);

6) активізується використання лексем іншомовного походження в ролі твірних слів для АЛН: *амораль* (А. Криловець), *психомістерія* (С. Процюк), *абсурд-асорті* (М. Калько), *аер-коньяк* (В. Неборак), *реактор-кратер* (М. Дубов), *екстра-секс* (О. Ірванець), *фармофіалка* (О. Король), *футболізм, ціцеронство* (С. Процюк), *європігмент* (М. Дьомін), *тоталітет* (К. Москалець), *реквієм-дзвін* (С. Руднев), *антиапокаліпсис* (Т. Девдюк) та ін.;

7) розширюється створення високоекспресивних складних за структурою АЛН за рахунок зумисного порушення стилістичної та семантичної сполучуваності твірних основ (зазвичай українського й іншомовного походження), напр.: *товтофобія* (І. Жиленко), *сенсей-круторогий* (О. Ірванець), *психосховище* (Р. Кухарук) та ін.; із цього приводу Л.О. Пустовіт і Г.М. Сютя слушно зауважують, що, „мабуть, жодне з попередніх творчих поколінь не захоплювалось так поєднанням несумісного, як це виразно проглядає у творчості авторів-авангардистів. У межах одного вірша, однієї строфи, навіть одного поетичного рядка [додамо: навіть в одному складному за структурою новоствореному слові. – Г.В.] зіштовхуються образи і слова цілком різних, часто несумісних стильових шарів і функціональних сфер” [2, с.182], напр.: *Мені моє просвітлення питоме / Дароване закономірним плином, / Сплановане давно творцем-кретином / Все стало врізнобіч мені відоме* (І. Лучук);

8) розширюється творення АЛН на основі паронимазії: *свавільно-вільний* (І. Малкович), *рука-ручай* (Ю. Бедрик), *сармат-савромат* (І. Лучук), *спека-небезпека* (С. Пантюк), *Комунізм* – за звуковою подібністю до *комунізм* (М. Калько), *служниця-ужниця* (М. Стрельбицький), *доля-бараболя* (Д. Онковей), *тезко-нетверезко* (М. Сом), *волосся-колосся* (Н. Федорак) та ін.;

9) поетичний лексикон поповнюється АЛН – естетизованими репрезентантами реакції соціуму на значущі події в його житті; напр., чорнобильська трагедія вербалізується в АЛН різних частиномовних класів, як-от: *чорнобильно* (М. Карпенко), *чорнобіль* (С. Українець), *атоман* ‘людина, причетна до Чорнобильської катастрофи, яка допустила страшну трагедію’ (В. Омелянчук) [приклад узятю з: 1, с. 300], *надчорнобильський* (М. Вівчарук), *зчорноблений* (І. Пашук) та ін.;

10) поети продовжують пошуки номінативних одиниць на позначення понять, безпосередньо пов’язаних із їхньою професійною діяльністю, внаслідок чого поповнюється ряд АЛН з інтегративною семою ‘письменник / поет’: „*поетолікар*”, „*лікаропоет*” на позначення В. Коротича (В. Забаштанський) та ін., а також розширюється склад АЛН лексико-семантичного поля „мова / слово”: *слово-вигнанець, голослів’я* (Л. Мельник), *напівслово* (Т. Гаврилів), *слово-байстря, слово-звіря* (І. Римарук), *слово-борець, слово-в’юн, слово-сонце* (М. Лихцов), *ріднослів’я* (С. Ткаченко);

11) продовжуються пошуки нових виражальних можливостей у царині звукопису, внаслідок чого створюються авторські фонетичні модифікації узуальних слів, як-от: *відліч-чувати* (О. Смик), *рррадiатор* (В. Недоступ); аналогічні утворення були засвідчені ще у 20 – 30-і роки, пор.: *РРРеволуцію / писати / ттррреба / З трьома ррри – ррри! / Щоб гурррикан / рррреві / з еррреба / й рррреви вітррри!* (Е. Стріха);

12) значно активізується створення багаточленних АЛН, напр: *отівнавіри* (Р. Скиба), *сонно-планетарно-лунатичний* (А. Бондар), *товктися-як-не-проломити* (О. Забужко), *виістсотиістдесятиісте* (Ю. Бедрик), *дами-дамки-мамки-гамки* (М. Фішбейн), *тихий-і-лагідний* (К. Москалець) та ін.;

13) продовжуються пошуки займенникових АЛН, напр.: *Півітру пахло ще теплом, / Йогенька ж половина: ...По воді сон зорі повивсь / Біля тебенько, коло тебе* (М. Вінграновський); „*Чортзнаюказнахто*” – називається змучена помісь / ката й чорта... (Г. Безкоровайний);

14) активізується створення АЛН на основі номінацій прецедентних феноменів, напр.: *запінзентити, замасолити* (Л. Куліш-Зіньків) – мотивовано прізвищами *В. Пінзеник, В. Масол, прагоголівський* (С. Мейта), *Сен-Санс-лебідочка* (С. Либонь);

15) розширюється використання загалом рідкісних і нетрадиційних для української деривації способів творення АЛН, зокрема: а) контамінації: *привидонечка* (І. Римарук), *нонсенсітниця* (С. Либонь), *баракко* – від *бароко* + *барак*, *дракоко* – від *дракон* + *бароко* (М. Калько); б) зрощення власне українських слів із чужомовними лексичними вкрапленнями: *йоцемидаєс* – від *Йо!* [діалектне, вигук. – Г.В.] + *Це ми?* + *Да!* + *Yes!*, уживається в значенні ‘той, хто живе в складний перехідний час, коли змінюються моральні цінності, змішуються культури, мови різних народів’ (М. Стрельбицький); в) графічного розриву загальноживаного слова з метою створення нових семантичних відтінків, смислів: *бар-віночок* – від *барвіночок* (Н. Мориквас); г) поєднання двох антропонімів у межах одного АЛН: *Віктореоля, Олевіктор* (В. Неборак).

Отже, в еволюції ІАН у поезії 90-х рр. ХХ ст. виявлено деякі загальні тенденції, притаманні всім авторам незалежно від їхніх естетичних смаків. Продуктування АЛН певної тематики часто зумовлювалося історичними подіями, актуальними для соціуму упродовж певного періоду його існування. У центрі уваги багатьох поетів перебували фольклорні традиції творення нових художніх образів, тропів, через що поетичний лексикон ХХ ст. поповнився АЛН,

сконструйованими унаслідок творчого використання традиційних для мови усної народної творчості лексичних одиниць (ключових слів) у ролі базових для АЛН. Активізація наприкінці ХХ ст. міжмовної комунікації призвела до творення АЛН із використанням чужомовного матеріалу; унаслідок чого в поезії з'явилися незвичні для української мовної свідомості одиниці, які, окрім суто стилістичних, виконували ще й функції стимуляторів уваги адресата, активізували його мисленнєву діяльність у процесі сприйняття художнього тексту. Поети активно апробували нові або ж рідкісні способи ІАН фрагментів довкілля, унаслідок чого корпус АЛН у поетичному словнику кінця ХХ ст. значно урізноманітнівся передусім стосовно формального представлення певного змісту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брітківа К. В. Узуальне та оказіональне в інноваціях сучасної української мови: тенденції оновлення лексико-словотвірної категорії назв особи : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Брітківа Катерина Вячеславівна. – Донецьк, 2007. – 304 с.
2. Пустовіт Л. Мова поезії 50 – 80-х років / Л. Пустовіт, Г. Сюта // Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej. – Opole, 1999/ Red. S. Jermolenko. – S. 169–183.
3. СУМ: Словник української мови : в 11 т. – К. : Наукова думка, 1973 – 1982.

The article provides semantic, lexico-grammatical, derivational and functional analysis of author's lexical neologisms registered in Ukrainian poetry of the 20th century.

Key words: author's lexical neologism, author's individual denomination, neology, occasional lexical neologism, Ukrainian poetry of the 20th century.

Н. В. Гаврилюк

СКЛАДНІ ВИПАДКИ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО ОПИСУ АВТОРСЬКИХ ЛЕКСИЧНИХ НОВОТВОРІВ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЙ КИЇВСЬКИХ НЕОКЛАСИКІВ)

У статті висвітлюються проблеми й перспективи індивідуально-авторської неографії, аналізуються складні випадки лексикографічного опису авторських лексичних новотворів.

Ключові слова: авторський лексичний новотвір, словник, словникова стаття, індивідуально-авторська неографія.

Упродовж останніх десятиріч українські та зарубіжні мовознавці значну увагу приділяють дослідженню нових слів, зокрема й індивідуально-авторських. Усебічне вивчення індивідуального словотвору дозволить визначити основні шляхи поповнення поетичного лексикону, з'ясувати причини і способи творення лексичних інновацій, виявити особливості стилю окремого письменника або представників певного літературного угруповання, визначити роль того чи іншого письменника у збагаченні не лише поетичного лексикону, а й загальнономовного словника. І лише аналіз авторських лексичних новотворів (далі – АЛН) якнайширшого кола письменників сучасності дасть можливість зробити теоретичні узагальнення щодо процесів оказіональної номінації.

В українському мовознавстві досліджувалися лексичні інновації Олеса Гончара (Л.Пашко, Н.Сологуб), Павла Загребельного (Т.Юрченко), Михайля Семенка (Г.Вокальчук), Василя Барки (Н.Адах), представників літературного угруповання “Молода Муза” (Г.Вокальчук), поетів-шістдесятників (В.Герман, Г.Сюта), представників Нью-Йоркської групи (Г.Сюта), поетів 80-90-х рр.. (О.Жижома) та ін. У результаті плідної роботи зібрано багатий фактичний матеріал, який потребує систематизації у спеціальних словниках авторських новотворів. Такі словники, на думку фахівців, стануть “незамінним джерелом для вивчення творчої лабораторії цього письменника, його поетики, його мовленнєвого новаторства, його роботи над художнім образом” [10, с. 147]. Відтак, закономірним є зростання інтересу дослідників до лексикографічного опрацювання АЛН. В останні десятиліття опубліковано словники авторських лексичних новотворів Михайля Семенка (Г.Вокальчук), Яра Славутича (Н.Сологуб), Василя Барки (Н.Адах), поетів Рівненщини (В.Максимчук).

За висновками фахівців, сучасний стан вивчення та лексикографічного опису індивідуально-авторських новотворів уможливив виокремлення нової галузі лексикографії – індивідуально-авторської неографії, яка перебуває, так би мовити, на перетині двох лексикографічних напрямків – письменницької лексикографії та неографії [2, с. 456]. Як відносно молода галузь лексикографії, індивідуально-авторська неографія має ще багато не розв'язаних проблем, приміром, про єдині принципи укладання словників новотворів окремих авторів. Завданням пропонованої статті є аналіз складних випадків лексикографічного опису індивідуально-авторських новотворів (за матеріалами “Словника авторських лексичних новотворів київських неокласиків” [5]). Таке дослідження в подальшому сприятиме виробленню єдиних стандартів лексикографування АЛН.

У процесі укладання словника авторських лексичних новотворів лексикограф зустрічається з труднощами різного характеру, зумовленими специфікою описуваних одиниць.

Складними і дискусійними є випадки, коли реєстрове слово – авторський лексичний новотвір – не збігається з контекстуальною формою його вживання, і укладачеві доводиться самостійно надавати лексичним інноваціям певної словникової форми [1, с. 53]. Відомо, що традиційною початковою формою іменників є називний відмінок однини. Проте окремі АЛН можуть наводитися в множині. Це стосується передусім складених найменувань, у яких один із компонентів має лише форму множини, напр.: **Коралі-гребінці**, ім., мн., *До неї кури бігли, / Б'ючися за зерно добірне і достигле, / В коралях-гребінцях їх лицарі-півні...* (М.Рильський); **Хмари-шати**, ім., мн., *Хмари-шати розплилися, / Розплилися по всьому небі.* (М.Рильський).

У доробку неокласиків виявлено АЛН, які позначають сукупність, нероздільну єдність предметів, напр., *свині-гуси* (Ю.Клен) – це дрібні домашні тварини (“...всіх життя чекає щасне / у неосяжному краю, / ... / де свині-гуси, як бики...”), *лани-перелози* (М.Зеров) – поля, призначені для сільськогосподарських робіт (“Див не злічимо там: Евр бурхливий